

Forfatter: Niels Stenggaard

Titel: Poul Martin Møller

Anvendt udgave: Poul Martin Møller

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (dsl.dk)

Det Kongelige Bibliotek (kb.dk)

Poul Martin Møller

Indhold

- [Indledning](#)
- [Biografi](#)
- [Forfatterskabet](#)
- [Forfatterskabets efterliv](#)
- [Tekstoplysninger](#)
- [Bibliografi](#)

Indledning

De geniale fragmenters digter

"Hvad der tænkes i et genialt Moment, kan ej erindres, skønt vel Omstændighederne derved." Aforismer

Som digter og forfatter var Poul Møller på mange måder en sær skikkelse. Det hang sammen med hans vekslende engagementer og interesser: Han var teolog, huslærer og skibspræst; senere studerede han klassisk filologi. Han blev adjunkt ved latinskolen, derpå lektor i filosofi og senere professor i samme fag. En stor del af hans tid og energi blev brugt til studier og kammeratligt samvær samt undervisningsarbejde, hvilket alt sammen kun levnedede ringe tid til digterisk produktion. I sin levetid fik han færdiggjort og udgivet forbløffende lidt, trods tilskyndelse fra vennerne; ingen værker, kun spredte digte i aviser og periodika. Dertil kommer ganske vist de glimrende oversættelser af Homer (ca. 700 f.Kr.) og en smule af den engelske digter G.G. Byron (1788-1824); men samtiden kan ikke primært have set ham som digter, snarere som en lærd mand og en lovende forfatter. Først da man efter hans tidlige død fik udgivet *Efterladte Skrifter* (1839-43 og senere udgaver) kunne omfanget og lodigheden af hans poetiske virksomhed ses og erkendes.

Den ofte anvendte betegnelse "poetisk realisme" passer ganske godt på de fleste Poul Møllertekster, idet vi naturligvis ser bort fra de filosofihistoriske manuskripter og andre mere faglige artikler. Hans udgangspunkt er romantikken, men det bliver i stigende grad realismen der dominerer. Digterens krav til sig selv om sandhed og virkelighed bringer en sund stofflighed ind i de i øvrigt meget stemningsfyldte digte og prosatekster. Men når Møller går så vidt som til at bruge en ed i et digt (sgu), må han siges at overskride det tilladte for "poetisk realisme".

Der er tyngde og substans i stilen:

Bonden beder med liden Ro,
Naar Regnen slaar paa hans Hue;
Naar Taaen er kold og Ryggen vaad
Kun lidet hans Tanker due.

Sådan indledes romancen "St. Laurentius" (1818, *SU* Is.13ff), og i fortællingen om Eyvind Skaldaspiller går Møller videre i arkaiserende retning, ikke uden påvirkning fra N.F.S. Grundtvigs (1783-1827) prøveoversættelser af Saxo og Snorre.

Stemningsprægede motiver fra natur, drøm og erotik veksler med satire og grov komik i både

poesi og prosa. Poul Møllers hovedværk, den ufuldførte fortælling der senere blev kaldt *En dansk Students Eventyr* har alle disse ingredienser, og som hovedpræg en uimodståelig charme, veloplagthed og livslyst.

Påvirkning fra den beundrede A. Oehlenschläger (1779-1850) og vel også fra A.W. Schack von Staffeldt (1769-1826) spores i digtene, fra L. Holberg (1684-1754) og J.H. Wessel (1742-85) i prosaen; men alligevel er Poul Møller digter i sin egen ret, og de fleste tekster bærer personlighedens uforvekslelige vandmærke. Hans foragt for al forstillelse, "Affectation" kaldet, og glæden over den nære virkelighed er hvad der møder læseren, også i de mørkere digte. Desuden må man fremhæve Møller som en af Danmarks største humorister i den egentlige betydning: Han formår at kalde på latteren og dét mere som adskiller humor fra komik.

De store, tidkrævende kompositioner var ikke Møllers sag. Det skyldtes ikke dovenskab, snarere mangel på ambition samt hans vidtspredte studier og interesser. Både den ufuldendte studentertælling, adskillige digtfragmenter og mange hundrede aforismer viser hvad det *kunne* være blevet til. Også de omfangsrige anmeldelser og de få filosofiske afhandlinger rummer geniale glimt; men det er ikke som filosof han vil blive husket.

Biografi

Et kort og aktivt liv

Poul Martin Møller var som en lang række andre forfattere og åndspersoner præstesøn. Han blev født i 1794 i Uldum noget nordøst for Vejle. Han var næstældste barn, men den førstefødte, også en søn, døde i 2 års alderen. Tre år efter kom broderen Hans Ulrik til og derpå fire søstre. Hans far Rasmus Møller (1763-1842) var bondesøn fra Fredericia-egnen, blev cand.theol. og senere magister i latin. Han var hele livet Poul Møllers støtte og store forbillede. Han var lærd og upraktisk, på den ene side venlig og omgængelig, på den anden side en myndig familiefader. Ved siden af præstegerningen var han en flittig og kyndig oversætter af bl.a. Livius (59 f.Kr.-17 e.Kr.); og Poul Møllers betydelige latinkundskaber er grundlagt i hjemmet snarere end i skolen. I 1815 blev den ældre Møller dr.theol.: Teologien blev ikke forsømt for latinen. Portrættet af ham giver indtryk af en vågen og intelligent person med klare øjne, som siges at være brugt i sønnens beskrivelse af St. Laurentius. Og han holdt sig godt: I 1831 blev han biskop over Lollands stift, i en alder hvor pensionen havde været mere naturlig.

Poul Møllers mor blev tidligt svagelig, og efter et fald ned ad en trappe blev hun sengeliggende og døde i 1810. Dødsfaldet og hele tilstanden inden kastede tunge skygger over hjemmet, og måske er Poul Møller blevet varigt påvirket heraf. Hans berømte hang til distraktion kan tydes som en kamp mod sådanne erindringer. " Thi frygtelig er Tungsindsblikkets Gave/ Hvad er det? uden Sandheds klare Fjernrør [dvs.kikkert]? " hedder det i hans kongeniale oversættelse af Byrons "The Dream" (*SU I* s. 65).

1796-1802 var Rasmus Møller præst i den gamle konge- og bondeby Jelling, hvis to store gravhøje og runemindesmærker nok har gjort indtryk på en kvik dreng, skønt Poul Møller aldrig omtaler disse 6 år af barndommen. Familien rykkede derpå til Købelev ved Nakskov, og præstegården her blev i lange perioder hjem og ankerpunkt for drengen, studenten og den modne mand. Som 13årig kom han i skole i Nakskov og senere på latinskolen i Nykøbing F. sammen med lillebror Hans Ulrik. Der traf han Christian Winther (1796-1876) der snart blev hans stedbror og bedste ven. Præsteenken Hanne Winther (1767-1830) giftede sig nemlig med enkemanden pastor Møller og fik indført mere civiliserede tilstande i det moderløse hjem i Købelev. Poul og Christians forhold var livet igennem hjerteligt, og de skrev undertiden digte,

Poul Martin Møller,

når de var sammen. Disse poesier har næppe været af høj kvalitet, hvis man skal dømme ud fra de første bevarede digte af Poul Møller, fx dette fra 1813:

I hiin mørke Tid da Kjæmpen ene
vandt et Hædersnavn med Staal i Haand,
Blot de blodbestænkte Laurbærgrene
Vakte op til Sangen Skjaldens Aand,
Da kun Møens himmellyse Øye
Smilte til den røde Kobbertrøye.
(J. Brøndum-Nielsen: *Poul Møller Studier*, 1940 s.32)

Digtet er tilegnet " min evig uforglemmelige Lærer paa hans Fødselsdag d:13de Februar 1813 ", og det er der gode grunde til. Poul Møllers lærer var rektor Søren Bloch (1772-1862), som vakte Møllers interesse for græsk kultur, ikke mindst Homer. 1815 flytter Bloch fra Nykøbing til Roskilde, og hans datter Margrethe, kaldet Grethe, blev Møller alvorligt forelsket i.

I skolen klarede han sig glimrende, naturligvis ikke mindst i fagene græsk og latin, som da også blev hans bedste ved dimissionen til universitetet i eftersommeren 1812. Her læste han teologi i 3½ år, som brødstudium og tilsyneladende uden noget engagement. Han tog uden besvær den afsluttende eksamen i januar 1816. I flere perioder boede han på Regensen og supplerede sine månedspenge hjemmefra ved privatundervisning. Studenterlivet på kollegier og i private hjem blev i disse år til en ikke tidligere set institution med studiekredse og kammeratgrupper af begavede og diskussionslystne unge mænd. Det har været et stimulerende miljø, hvor man heller ikke nægtede sig mere materielle stimulanser som tobak og øl. Poul Møller var ven med mange, kendt af alle og tilsyneladende afholdt. Af hans nære venner blev de fleste kendte personer: B.S. Ingemann (1789-1862), J.L. Heiberg (1791-1860), J.M. Thiele (1795-1874), Christian Winther og en del flere. Alt tyder på at Møllers kreds foretrak æstetiske og litterære emner fremfor teologiske, og nogen fremtid som præst har han næppe følt tilskyndelse til. Ifølge personlige bekendte var han i disse år åben og spontan, ofte hidsig, noget af et rodehoved, sjusket klædt og usoigneret, svingende i humør og fuld af modsætninger, alt i alt det som man senere har kaldt ustruktureret. Hans første biograf F.C. Olsen kan ikke helt undgå disse sider af personen, men er ellers let harmoniserende: "Hans Liv var som et let Aandedrag i et stærkt og sundt Legeme." (*Efterladte Skrifter*, 3. udgave bind 6, 1856 s.18).

Af flere digte og studenterviser ser man at der i dette miljø har hersket megen munterhed og fanden-i-voldskhed:

Hvad er imod Studentens Kaar
St. Peders Hat?
Om Verden falder eller staar,
Han mellem Oldtids Vise gaar,
Han rolig tæller Bjerges Aar
Ved Dag og Nat
Mens ufri Slægter slaas for Muld,
Er klare Tanker alt hans Guld
Og Skat.
(*SUI* s. 28)

Visen synges på "Kong Christian" og kan således virke lidt bombastisk, men selvtilliden fejler ikke noget.

Den unge teolog og digterspire var i betydelig vildrede med sin fremtid. Allerhelst ville han blive på Regensen, læse filologi og skaffe sig et adjunktur i græsk og latin. Men faderen ønskede ham hjem til Købelev, og i efteråret rejste både han og Christian Winther til Lolland for en tid. Medvirkende til Møllers beslutning er vel også den skuffede kærlighed til Grethe Bloch, som vist i begyndelsen havde sagt ja, men derpå havde trukket sig tilbage, skræmt af den kejtede og lidt voldsomme frier. Affæren afføder den smukke sonet " Til Laura ", hvor jeget/fluen brænder sine vinger i lampen, og måske også " Torbisten og Fluen ", i hvilket digt den maskuline part ender med at triumfere (herom mere i IV. afsnit).

I foråret 1817 blev Møller ansat som huslærer hos grev O.J. Moltke (1770-1853) på godset Espe mellem Korsør og Skelskør. Her blev han i 1½ år og forberedte de to sønner til universitetet. Han levede ret så kavallermæssigt, med en del fritid og bl.a. ridehest til sin rådighed. Opholdet hjemme og på godset resulterer i en stadig finere digterisk produktion, fx den raske "Jægersang" og, år senere, et vidunderligt fragment af et læsedrama med motiv fra en af de to små provinsbyer som Møller ofte besøgte på sine rideture:

Trofaste Ganger! tving din Flyvelyst,
Jeg klapper jo din sorte Svanehal
Og vil, at du med sindig vexlet Fod
Din Herre skal igjennem Staden drage (...).
(SU I s. 51)

Vi har kun 7-8 sider af dette meget lovende projekt og ved ikke om der nogensinde har været mere. Men i disse år var han frugtbar ved skrivepulten, uforstyrret og ikke fristet af vennekredsens debatter og skovture.

Tilbage i København løb Poul Møller direkte ind i en strid mellem Jens Baggesen (1764-1826) og Oehlenschläger; sidstnævntes senere produktion var, med rette, blevet kritiseret af den ældre kollega. Møller og hans venner tager uden tøven Oehlenschlägers parti og udfordrer Baggesen til en offentlig disputation på latin. Den gamle digter, som får støtte af Grundtvig, ignorerer dette oplæg, og striden, der kulminerede i oktober 1818, løb ud i sandet. Dog gav den anledning til to særdeles morsomme tekster fra Møllers hånd, dels "Himmelbrev", som parodierer Grundtvigs basunstil, dels digtet " Om Jenses Lidenhed " (som kræver kendskab til Baggesens eget digt "Da jeg var lille") :

Der var en Tid, da Jens var meget større,
Vemodig han "da jeg var lille" sang;
Men siden, da hans Øjne bleve tørre,
Hint Kvad han taler om saa mangan Gang.

Han spøjte i de hulde Musers Arme
Og muntrede saa tit sin Næstes Hu.
Da kjendte han til Avinds lede Harmen
Saa lidt, som Græsk han kender til endnu. (...)
(SU I s. 36)

De resterende syv strofer er ikke mere nådige, og nogle mente det var lige groft nok.

Stadig i tvivl om sin fremtid tog Møller i efteråret 1819 ansættelse som præst på det gode skib "Christianshavn", der var en Kinafarer. Hans motiver var vel en kombination af ønsket om komme væk, Grete Bloch var blevet gift i juni, og få mere ro til studier og digtning. Togtet varede mere end 20 måneder og gik via Kapstaden til Java, Manila og Canton (nu Kwangchow). På rejsen læser han latin og genoptager sin Homer-oversættelse, men får også

skrevet bl.a. "Scener i Rosenborg Slotshave", "Lægdsgaarden i Ølsebye-Magle" samt det smukke og længselsmættede digt "Rosen blusser alt i Danas Have", til det Danmark som "den vidtforreiste Mand" savner i smertelig grad, skønt det efter de mislykkede Englandskrige er "lidet og fattigt".

Hjemme igen var han modnet og fyldt med liv og energi. Han boede en tid på Bakkehuset, fik embede som adjunkt ved Metropolitanskolen og planlagde en historisk roman i Walter Scotts (1771-1832) ånd. Men planen mundede ud i en picaresk studenterfortælling, som han under jubel læste højt af i Studenterforeningen (stiftet 1820). Fortællingen blev aldrig skrevet færdig, og den blev først udgivet efter hans død med den titel der siden er blevet kendt, *En dansk Students Eventyr*.

Poul Møllers ven og lærer, filosofen F.C. Sibbern (1785-1872), overtalte ham nu til at søge en stilling ved det nye universitet i Kristiania (Oslo) som lektor i filosofi, hvilket han tøvende sagde ja til. Endnu en gang farvel til København! Omtrent samtidig (august 1826) forlovede han sig med en ung og tiltrækkende pige, Betty Berg (1804-34) fra godset Skjoldemose på Sydfyn. De blev gift 1. juli 1827, og Betty måtte flytte med til den lille, fjerne norske hovedstad (14.000 indbyggere), hvor hun trivedes dårligt, men hvor ægtemanden avancerede til professor. Ægteskabet syntes lykkeligt, og de fik efterhånden fire børn.

I Kristiania havde Poul Møller i perioder daglige samtaler med sin forgænger i embedet, juristen Claus Winther Hjelm (1797-1871), om den rette forståelse af filosofen G.W.F. Hegel (1770-1831). Den unge Hjelm var et af Norges lyseste hoveder, og de to mænd blev særdeles gode venner; Møller priser ham i brevene hjem til Danmark. Ganske mange aforismer fra tiden 1826-31, næsten det eneste Poul Møller fik skrevet i disse år, afslører hans optagethed af Hegel:

Det standser Filosofiens Udvikling, at Teologerne idelig ville vide, til hvilket teologisk Begreb enhver filosofisk Terminus svarer. De spørge f. Eks. Hegel, hvilket af hans Kunstord der betegner Begrebet Gud.

(SU II s. 313)

Søren Kierkegaard (1813-55) undrede sig senere over, hvor det enkelte menneske bliver af i Hegels universelle og abstrakte system. I disse år var Poul Møller tæt på at blive hegelianer *ad modum* Heiberg; han blev det så at sige med intellektet, men ikke med hjertet. Han lod sig ikke opsluge af Hegel, men bestræbte sig på at skelne mellem forskellige erkendelsesmæssige metoder, mellem empirien og den abstrakte filosofi.

Da der i 1831 blev en tilsvarende stilling ledig ved Københavns Universitet, vendte familien med glæde hjem. Poul Møller havde jo ikke filosofi som studiefag og måtte i alle disse år, især i Kristiania-tiden, læse så flittigt at han ødelagde sit helbred. Tilmed skrantede Betty og døde i maj 1834 nogen tid efter den fjerde fødsel. Forfatterskabet var i forvejen sat på *stand by*, og i sorgen over tabet gik Møller helt i stå. Dog klarede han sine embedspligter og rettede sig lidt efter lidt, ikke mindst da børnene kom tilbage fra et ophold på Fyn og blev passet kærligt af hans svigermors veninde Eline von Bülow. Han gifter sig med hende juleaften 1836 og hun føder en datter kort efter Poul Møllers død.

I disse år fik han stor betydning for den unge Søren Kierkegaard, næppe ved sine skrifter eller forelæsninger, men ved private samtaler, hvor Møllers personlighed kom helt til sin ret. Kierkegaard har i begejstrede vendinger tilegnet sin gamle lærer et af sine hovedværker, *Begrebet Angest* (1844):

Afdøde/ Professor Poul Martin Møller,/ Græcitetens lykkelige Elsker, Homers Beundrer,

Poul Martin Møller,

Sokrates´ s/ Medvider, Aristoteles´ s Fortolker - Danmarks Glæde/ i Glæden over Danmark, skjøndt "vidt forreist"/ altid "mindet i den danske Sommer",/ min Beundring, mit Savn,/ helliges/ dette Skrift.

(*Søren Kierkegaards Skrifter*, bind 4 s.311, 1997)

Ved Bettys sygdom og død er det som om virkeligheden skubber det spekulative system til side, og til vennen Heibergs ærgrelse lægger Poul Møller i de følgende år tydelig afstand til Hegels filosofi:

En vis Læsning af filosofiske Skrifter ligner meget Brug af stærke Drikke. Læseren lader sig da beherske af den fremmede Aand, der med sin Kraft fylder ham for en kort Tid og bibringer ham et forbigaende Skin af Dygtighed og indvortes Konsekvens (...).

(*SU II* s.371)

Familielivet med Eline og børnene var nok en trøst efter tabet af Betty, men filosofien og mennesket Poul Møller kunne ikke falde til ro. Flere gange i studietiden og senere har han nærmest været ateist; men de rystelser tabet medførte, udkrystalliserede sig til en stadig stærkere tro på den personlige udødelighed. Ikke på en personlig Vorherre-gud som fx Grundtvig, men dog en tro inden for kristendommens rammer. I *Maanedsskrift for Litteratur* 1837 offentliggjorde han en større afhandling med titlen "Tanker over Muligheden af Beviser for Menneskets Udødelighed, med Hensyn til den nyeste derhen hørende Literatur". Han søger ærligt at veje for og imod og styrer uden om teologi og ønsketænkning.

En stor afhandling om menneskets forstillelse og rollespil, "Affectation", som han kalder det, var en mangeårig plan. Han samlede stof og ideer i aforismeform, men heller ikke dette projekt blev fuldført, delvis på grund af svigtende helbred. Gennem hele året 1837 forværredes en leverlidelse der gav patienten åndenød og vand i kroppen. Embedspligterne måtte indstilles, lægerne var magtesløse, og trods hustruens kærlige pleje blev Poul Møller stadig svagere. Han døde den 13. marts 1838, stille og hurtigt, knap 44 år gammel. Højtideligheden i Sankt Petri kirke bivånedes af en stor skare, og Heiberg mødte med tre smukke strofer til musik af Weyse:

(...) Og du skal mindes i de Quad du skabte;
De tidt skal over Sletten svæve hen;
De skal, mens Danmark sørger ved den Tabte
Til Glæde over Danmark synges end,
Og samle deres Toner til et Baand,
Som knytter Danskes Hjerter til din Aand.
(*Efterladte Skrifter*, 3.udg. Bind 6 s.162)

Således klinger hymnen ud, således sluttede et kort, rigt og aktivt liv. Nu var han "vidt forreist" som Kierkegaard med sorg og savn udtrykker det.

Forfatterskabet

Temaer i forfatterskabet

- [Menneskers særheder, parodi og satire](#)
- [Kærlighedens veje](#)
- [Udve og hjemve](#)
- [At være sig selv](#)

- [Kunsten og den ideale stræben](#)

"Løgn er den Poesi, som ej kommer af Livet. Jo nærmere den kommer Livet, jo mere sand; jo fjærnere, jo mere Løgn."

Aforismer

I studieårene skrev Poul Møller som næsten alle andre studenter dårlige digte: ungdommelige, velmente, men teknisk ringe. Fx det nævnte digt til rektor Bloch, hvor metrum umotiveret ændres fra fem- til firefodsjambe fra 3. strofe. Gradvis forbedres versene, og fortællingen om skjalden Eyvind røber de talenter for prosa, som kulminerer med den store, ufuldførte fortælling *En dansk Students Eventyr*. De andre humoristiske prosastykker, "Himmelbrevet" i Grundtvigs kraftstil og den lune beskrivelse af lægdsgården og dens indvånere, er på samme professionelle niveau. Men en blanding af skiftende interesser og manglende ambition gjorde at det meste forblev uudgivet i forfatterens levetid. Forfatterskabet bliver først synligt *post mortem*, da hans venner udgiver et skønsomt udvalg af den tidligt afdødes mange manuskripter og få trykte sager. Måske burde man kalde det Poul Møllers efterladte papirer, idet adskillige ark har karakter af kladde, udkast og sjusket renskrift. Dog lykkedes det 1839-43 at samle tre bind med tekster i mange genrer: digte, fortællinger, aforismer, anmeldelser, filosofiske essays og forelæsninger. I 3. udgave (1855-56) optoges den lille enakter *De opdigtede Historier*, der stammer fra Kristiania-tiden, men som Møller selv dog ikke havde vurderet højt.

Blandt de små, charmerende biedermeier-agtige digte der er blevet samlet til "Scener i Rosenborg Slotshave", er der to dialoger på vers, "Mads og Mikkel" og "Hans og Trine", som har medvirket til at sætte Heibergs vaudeville-produktion i gang. Det fineste digt her er "En Rekonvalescent". Titelpersonen kommer sig af sin sygdom og flytter ud i haven:

Jeg ser igen den danske Sommer
Og aander Løvet's friske Duft,
Og hører, Fluesværmen brummer
Højt i den rene Foraarsluft.

Digtet slutter i erkendelsen af livets vilkår:

Ja, Livet blusser, Livet daaner,
Snart er man Ørn, snart er man Kryb,
Alt som os mer og mindre laaner
Hint Livets rige Kildedyb.
(SU I s. 83f)

Den unge teolog nævner ikke Gud, men slutter nærmest i den panteisme han senere tog afstand fra. Poul Møller blev aldrig salmedigter; hans religiøsitet minder ofte om Oehlenschlägers og C. Hauchs (1790-1872) og er i alle tilfælde helt udogmatisk.

Temaer i forfatterskabet

Menneskers særheder, parodi og satire

På dette felt er Poul Møller især elev af Holberg og Wessel. Romeren Martial (ca.40-104) er dog urfaderen hvad angår epigrammerne, som Møller desværre ikke fik skrevet ret mange af.

Den sproglige parodi i "Himmelbrev" er ganske vellykket; Grundtvigs kraftstil får tilføjet endnu

et par kilo så det patetiske og overdrevne bliver blotlagt:

Til Slutning vil jeg raabe nok engang Ve! ja tre Gange Ve! over Hvalpene, der have sat sig op imod Krøniken og mig, og mig og Krøniken, og Krøniken og mig. Amen.

(SU II s. 67)

Med sin umådelige selvfølelse nærmest bad Grundtvig om denne replik til hans buldrende indlæg i Baggese-fejden.

Også en anden genre byder sig til for den unge Møllers skarpe blik. I slutningen af 1700-tallet udarbejdede flere rationalistiske præster topografier som kunne blande stort og småt og på pedantisk vis søge at skildre alt i deres sogne, således S.M. Beyers (1741-1840) *En geographisk-historisk og oeconomisk, physisk-antiqvarisk Beskrivelse over Bringstrup og Sigersted Sogne ved Ringsted*, 1791. Poul Møller var endda mere mådeholden i sin titel, skønt den er fyldig nok: *Statistisk Skildring af Lægdsgaarden i Ølseby-Magle. Af en ung Geograf*. Hans kup er at indskrænke perspektivet til én gård og dens indvånere, som han beskriver i syv afsnit. Et af dem handler om "Kunsternes Tilstand" og er i sit sprog en parodi på tidens kunstkritikker. Den unge geograf er standset ved en tegning gjort af den kvikke tjenestedreng Rasmus, "Gjertrud rider til Marked". Den arme pige er udstyret med en bagdel af betragtelig størrelse, og iagttageren finder den helt ude af proportion, indtil han får lejlighed til at sammenligne med modellen! Heller ikke husfaderen, der er halvgammel, hanrej og fordrukken, går ram forbi. Hans gevær er løst i piben og skyder 1 fod og 11 tommer links; fjenden kan ikke vide sig sikker.

Studenterromanens verbale og situative parodier hører til en af dens væsentligste kvaliteter, lune og morsomme, skønt portrætteret af en lærd licentiat også har et mere tragisk indslag. Epigrammerne er derimod skarpe og muntre:

Den er ei Musikus, som sang paa Redekam,
Og den ei Phidias, som gjør en Jydepotte,
Og den ei Architect, som rejser Kort til Slotte;
Men Mads er strax Poet blot for et Epigram.

(*Efterladte Skrifter* bind 1 s.42)

Kærlighedens veje

Eros giver sig i Møllers poetiske verden muntre udslag og det modsatte. Hvis man skal holde sig hans maxime for øje at "Løgn er den Poesie der ei kommer fra Livet", så er det frugtbart at se på et lille optrin fra det virkelige liv. Da den unge huslærer i 1817 er på rejse i Jylland, er han så venlig at indvi sin ven Ingemann i følgende lille scene:

Jeg laa forleden i en Have (...) da bemærkede jeg en liden sextenaarig Blondine, som gjorde Vor Herre megen Ære, og saasom jeg i min Stemning aldeles ikke generede mig, sprang jeg op og vilde absolutement have et Kys af Glutten. Hun vægrede sig lidt og da brast hendes Perlebaand itu og de sorte Kugler rullede paa Jorden. Vi bukkede os begge og samlede dem meget flittigen op, og jeg fik ved denne Lejlighed endnu nogle flere Kys, da hun ikke havde Tid at nægte mig dem. Gott wie das schmeckte! At det var smukt og godt gjort, skal du aldrig afdisputere mig; thi jeg har endnu den Dag i Dag en saare god Samvittighed, naar jeg tænker derpaa.

(*Poul Møller og hans Familie i Breve*, I s.37)

Den unge topograf i "Lægdsgaarden" kommer i omtrent samme situation, og her udbygger forfatteren den med en skakspil-agtig jagt på den skønne. I studentertællingen attackerer Frits frøken Sophie, som gør anskrig og derved kommer i vanskeligheder, da hun undskylder sig med at hendes perlekæde er bristet, skønt ingen kan se en eneste perle! Scenerne er morsomme, fulde af ubesindigt liv og ungdom; men for Frits' vedkommende er det nær ved at ende med forskrækkelse. Han har nemlig forelsket sig i sin værts datter Marie og frier til hende. Han får nej, hvorpå han hænger sig i et frugttræ, dog forsigtigvis i nærheden af mennesker.

Afvisningen af mandens frieri kan dog være mere katastrofal end som så, i virkeligheden og i digtningen. Fluen der dør i lampens flamme, er et ganske godt billede (se s.5); men temaet har flere variationer: "Det er tungt man skal gaa hjem alene" hedder det i Aprilsvise efter en Store Bededagsaften-promenade på volden, her kun lidt vemodigt. I andre tekster er det blodig alvor. Poul Møllers egne skuffede frierier til Grethe Bloch og andre gik ham hårdt på, skønt han over for vennerne, faderen og Kamma Rahbek (1775-1829) søgte at bagatellisere sagen. Han var vistnok letantændelig og for det meste permanent forelsket, eller skuffet! I flere tekster er mønsteret omtrent som følger: En længselsfuld og varm, men også klodset, ivrig og lidt grov ung mand erklærer sig over for en ung og dejlig, skønt også lidt knibsk pige, som forskrækket på grund af hans pågåenhed viser ham tilbage, eller hun fortryder kort efter og afbryder forbindelsen. Hos bejleren afstedkommer det sorg, vrede og bitterhed, efterfølgende foragt og stolthed, måske en pansring mod omverdenen, ironi rettet mod alt kvindekøn, i værste fald desperation og nihilisme. Et godt eksempel er "Romance" fra 1819 (SU I s. 48ff). Handlingen er henlagt til gamle dage, en blanding af vikingetid og senere middelalder. Den begynder positivt:

Da Vaaren med Blomster og Fugle kom,
Og Frøerne kvækkede rundtenom
I Kæret,
En Ridder førte sit Skib i Havn;
Højt flagrede Silkeflaget i Stavn
For Været.

Men ved slottets port hører ridderen at den jomfru for hvis skyld han har vovet livet i krigen, vil gifte sig den følgende dag. Han drager straks bort med sine folk:

Saa fore de atter al Verden om,
Til Blaamænds Land og det hellige Rom
Med Vælde.

Ved hjemkomsten får han at vide at hun er blevet mor, og flygter atter. Tredie gang møder han ved landgangen en sort kiste, hvori hun, hans ungdoms kærlighed, er lagt, og resultatet er forudsigeligt da de drager ud på et nyt, desperat togt:

Saa mødte dem tyve Snækker mod en.
Nu rulles af Bølgen hans snehvide Ben
I Sandet.

I digtet "Torbisten og Fluen" får den mandlige part sin revanche. Den knibske fluefrøken bliver selv afvist af sommerfuglen og derpå med triumf af torbisten. Fra samme tid stammer "Den Eenbenede", en villet naiv tekst, nærmest en skillingsvise. Pigens utroskab får hendes forlovede til at melde sig som soldat, og i krigen bliver han invalid. I pastiche-fortællingen om "Eyvind Skaldaspiller" er det hustruens kulde, understreget af landskabets, som berøver ham

Poul Martin Møller,

livsmodet og gør ham til en nølende tilhænger af den nye kristendom. Flere af disse mandsfigurer emmer af digterens selvidentifikation, trods manglende ydre lighed.

"Et Blad af Dødens Dagbog" gentager mønsteret, i varianten "det skuffende gensyn":

Ak, mine Drømmes Brud en falmet Kone!
Snart falder Haaret af det gyldne Hoved.
Haardt Skæbnen har min Ungdomsvinge bundet.
(SU I s. 68)

Teksten må være fra 1824, samme tid som Møllers kongeniale oversættelse af Byrons "The Dream". I den engelske digters spleen har den danske genkendt sine egne følelser efter en kærlighedsskuffelse. Det sorteste digt i denne sammenhæng er dog sonetten der indledes med disse linier: "Den Svend, som Tabet af sin Elskte frister,/ Vildfremmed vanker om blandt Jordens hytter (...)." (SU I s. 58). Denne figur har nået sidste stadium før selvmordet.

Formodentlig overvinder digteren sit sortsind ved at skrive *om* og *med* det, ved at almengøre problemet, skabe sin personlige myte og undgå det selvmord som Werther og ikke så få i hans kølvand brugte som løsning. Denne tematik leder tanken hen på en nyere poet, nemlig Sophus Claussen, der om nogen i sin kunst forstod at skabe myte af sit liv, og som kendte Poul Møllers digte.

Udve og hjemve

Sådanne stærke længsler ligger i og under overfladen i mange af Møllers tekster, med skiftende styrke, men umiskendeligt. I udlængslens modus er trangen til frihed et væsentligt element.

Begyndelsen af *En dansk Students Eventyr* vækker mindelser om Oehlenschlägers kendte sang "De Kiørende" fra det af Møller beundrede *Sanct Hansaften-Spil*. En flok studenter vandrer nord ud af hovedstaden mens de ryger pipe, snakker og synger. Hovedpersonen "den krøllede Frits" har en ubestemt længsel og frihedstrang i sig; allerede som stor dreng stak han af fra sin onkel fordi hele hans dag var fyldt med pligter. Som grøn student slår han en vægter i gulvet og er i det hele taget lidt af en *picaro*, der over for kammeraterne pynter på sine historier og kysser pigerne med vold. I første kapitel sidder han "skrævs i det aabne Vindu" og synger smægtende til tonerne af sin guitar:

Søde! sig, hvornaar jeg dig skal finde?
Alle mine Tanker til dig rinde,
Du mit unge Livs udkaarne Mø!
Smalle Jomfru med det store Øje!
Dig jeg ser paa Østens røde Høje,
I den blanke Nat paa dig jeg tænker,
Naar jeg stirrer i den dybe Sø.
(SU I s. 279)

Lidt efter kommer der ude på vejen en halvvoksen bondedreng, hvis sang underbygger temaet:

Jeg vandrer og sejler foruden Ro;
Jeg slider vel hundrede Saaler af Sko.
Al Verdens Kringel og snurrige Bold,
Baade hvor den er varm, og hvor den er kold,

Poul Martin Møller,

Vil jeg rigtig bese:
(*SU I* s. 281)

Ved kapitlets slutning låner Frits en knortekæp og begiver sig på vandring ud i verden, eller i det mindste ud i Sjælland.

Efter sit selvmordsforsøg (se s.12) længes Frits hjem til den trygge vennekreds, men drager straks afsted igen for at deltage i andejagten ved Møllekroen, uforknytt. I fortællingens videre og manglende forløb skulle helten ifølge vennen, filologen Chr. Thaarup (1795-1849) (*Efterladte Skrifter* 3.udgave, 1855, bind 2 s.191f og *SU I* s. 379ff) atter være rejst, endda i årevis og have ført en slags eneboertilværelse. Men det fører for vidt her at dvæle ved alle scener i studenterfortællingen.

Fra Kinarejsen stammer et af hans mest elskede digte, det hjemvefyldte "Glæde over Danmark", det lille Danmark hvor rosen blusser og hesten fredeligt græsser på gravhøjen. Man bliver meget patriotisk af et langt udlandsophold:

Mine Venner i den danske Sommer!
Mindes i den vidtforrejte Mand,
Som saa langt fra Danas favre Blommer,
Her, hvor Sydens Blæst paa Sejlet trommer,
Flakker fra sit elskte Fødeland?
(*SU I* s. 74)

Hjemkomstmotivet har vi set i romancen om den desperate ridder og viking og i "Et Blad af Dødens Dagbog" (*SU I* s. 68). Den unge rytter i det dramatiske digtfragment ("Trofaste Ganger...", *SU I* s. 51ff) genser efter flere år den lille by som han forlod efter en pludselig indskydelse. Disse drifter er stærke og stemningsskabende kræfter, i sindet og i poesien.

At være sig selv

Denne tematik må især forbindes med den modne Poul Møller som er i stand til at se med distance på ungdommens sværmerier og skiftende attituder. I et digt fra ca.1833, "Der fødes skal en Art foruden Kræfter", harcelerer han i en besk tone over digtere der pynter sig med lånte fjer og promenerer stadig skiftende stemninger:

I et Minut han lader, som han raser;
Men pludselig han bliver rørt og øm,
Og medens han med Skoggerlatter spaser,
Med et han brister i en Taarestrøm.

I et Sekund han følger Schillers Banner,
Saa er han strax af Wessels Aand besat,
Nu efter Heines Pibe han sig danner,
Gør saa en lille Flugt i Nordens Nat.
(*SU I* s. 94)

Adressaten siges at være den unge F. Paludan-Müller (1809-76); men mere generelt viser citatet Poul Møllers problemer med romantismen, især som den udfoldes hos H.Heine (1797-1856). Ligesom i Møllers anmeldelse af M. N. Schmidths (1801-40) efterklangs-digtsamling *Himeros* (1822) stilles der krav om en poesi man personlig kan stå inde for. Den må ikke udfolde sig i lånte tone- og stilarter, i det som kaldes "derivativ Poesie". Det udtrykker han

Poul Martin Møller,

også i den markante aforisme fra tiden 1822-26: "Løgn er den Poesie, som ei kommer af Livet. Jo nærmere den kommer Livet, jo mere sand; jo fjærnere, jo mere Løgn." (SU II s. 298). Kravet er ægthed og personlig sandhed, ikke flatterende masker og attituder. I studenterfortællingen står møllerens Marie for skud, fordi hun er ved at udvikle sig til en æstetisk og æterisk gås og derved forlader sin naturlige pigelighed.

For psykologen og filosofen Poul Møller er sagen dybt alvorlig, hvad hans mangeårige forberedelser til en afhandling "Om Affectation" viser, bl.a. de talrige aforismer om dette emne. Men allerede i studenterviserne er kampen mod løgnen ligefrem blevet program:

Han [studenten] frejdig løfter Avindskjold
Mod Falsk og Løgn (...)

Ja ved en Klang af Sandheds Lur
Faldt Klostret om (...).
(SU I s. 28f)

Et hyldestdigt til Knud Lyne Rahbek (1760-1830), den nyslåede studenterforenings æresmedlem, følger emnet op:

Held da den Mand, der fra sin Ungdom arver
Et frejdigt Mod i Sandheds lyse Færd (...)
(SU I s. 31)

Og det er ikke bare retorik, skønt det *også* er det. Tværtimod er det alvor, og det er den kerne i Møllers personlighed der har fængslet "den lille Kierkegaard", som eleven kaldes

af sin professor Møller.

Kunsten og den ideale stræben

Der er tilsyneladende en modsætning mellem den modne Poul Møllers idealisme og den realisme han ellers er talsmand for. Men ser man fx på den omfangsrige anmeldelse (skrevet dec. 1835, publiceret 1836) af fru Gyllembourgs *Extremterne*, viser det sig at de to modsætninger kan forenes og *bør* forenes i en harmoni. Møller anker over at

man har (...) villet gøre Poesien til et Organ for den politiske Opposition og antaget, at den for Tiden kun da svarede til sin Bestemmelse, naar den udgød sig i Sarkasmer og hadefulde Sideblik til Aristokrati og Tyranni.

(SU II s.149)

Op imod dette sætter Møller kunstens frihed, der er baseret på sand åndsfrihed. Han hævder, næsten som en slags testamente:

at det nærværende Moment har sin højere Fylde, og at den, der fører en sund og dygtig Tilværelse, ser Ideen alt i dette Liv og betragter sig selv som et af Midlerne til dens Virkeliggørelse.

(SU II s. 156)

Den epoke som Møller kalder den harmoniske Goethe-periode trues nu af "det politiske Natparti med det skurrende Vægterskrig" (SU II s. 160), hvilket hos anmelderen sigter direkte

til den samfundsvendte og materialistiske litteratur.

Ikke meget senere skriver han sit store og forkætrede digt "Kunstneren mellem Oprørerne", som gjorde at yngre venner og studenter vendte ham ryggen. I en vis forstand er digtet reaktionært. Oplevelsen af frihedsrøret i Kristiania i 1830 (et svagt ekko af revolutionen i Paris) indgav Poul Møller en stærk modvilje mod det han så som kun pøbeloptøjer, ligesom hans oplevelse af egen fremmedgørelse i romantismen også er en stærk drivkraft. Scenen i det lange digt er en billedhuggers atelier og gaden udenfor. Mesteren er klassicist af Goethes art, og da pøbelen bryder ind og smadrer hans værker, går han amok og slår en mængde af oprørerne ned med sin kølle. Ved aftenstid kommer fyrsten for at belønne ham, men han afslår det, stolt og på samme tid nedbøjet over sin "bedrift":

I mit Værksted, det stille
Siger jeg Verden Farvel,
Vil aldrig Dommer spille
Og ej slaa Folk ihjel.
Paa Mindets sorte Tavle
Vil denne Dags Bedrift
Som et Spøgelse kravle
Med afskyelig Skrift.
(SU I s. 106)

Intet vil blive som før, harmonien ligger i stumper i en kalksky, og det er ingen trøst at oprøret er slået ned. Begivenheden opfattes som symptomatisk, og derfor tegner fremtiden sig dystert; revoltens afskyelige mærker kan aldrig viskes bort.

Forfatterskabets efterliv

Efter Poul Martin Møllers tidlige død mødtes flere venner med den elskede stedbror Christian Winther for at ordne de efterladte papirbunker og bringe et antal tekster i stand til udgivelse. Under sin sidste sygdom havde Møller selv bedt sin stedbror om at tage sig af den poetiske del, og som kurator for den filosofiske afdeling havde han valgt vennen og skolemanden F.C. Olsen (1802-74). Og således blev det, med bistand fra en række personer der enten havde brevvekslet med Poul Møller eller kendt ham i anden sammenhæng, fx overværet de to oplæsningsaftener i Studenterforeningen med dele af romanen om "den krøllede Frits". I sin "Fortale til 2det Bind" meddeler Olsen bl.a. at Møller havde bedt ham om at bruge professor Sibbern som en slags konsulent ved udgivelsesarbejdet, hvilket skete. Men direktiver angående tekstudvalget havde man ikke fået.

Olsen gør nu rede for sine principper og for de udeladelser han efter eget skøn har foretaget, fx de polemiske artikler i *Dagen* og *Kjøbenhavnsposten*:

Thi jeg mener, naar Spørgsmaalet er om at bevare Produkterne af en literær Kamp, at det vel maa overveies, om de indeholde saameget af Det, der kan gjælde og behage til enhver Tid, at man for dettes Skyld paany bør fremdrage den hele vedhængende Masse af tilfældig Detail;

(*Efterladte Skrifter*, 3.udg. Bind 6 s.IIf, bag i bindet).

De utrykte videnskabelige arbejder sorteres efter deres materielle stand og formodede interesse for efterverdenen. Forelæsningerne over den ældre filosofis historie medtages fordi de "ogsaa maaskee vil have noget Tiltrækkende ved en vis naiv, ugeneert Lethed og individuel Naturlighed." (ibid.s.V). Antallet af aforismer er også blevet indskrænket af pladshensyn (men

i *Efterladte Skrifter* (3.udg.) er der dog medtaget hele 712). Alt i alt ser det ud til at Olsen har foretaget den vanskelige redigering med lige dele pietet og kritisk saglighed.

Hvad der næppe var Møllers udtrykkelige ønske, er biografien *Poul Møllers Levnet med Breve fra hans Haand*, som Olsen forfattede og indlemmede i 1. udgaves 3. bind. Det er en ret kort levnedstegning (idet ca.40% er lange brevcitater m.m.), men på flere punkter indfølt og ret indgående, dog vist også med udeladelser af pietetshensyn. Noget antydes dog om Møllers "adskillige Bekjendtskaber med lystige Folk": "Ved deslige Leiligheder havde hans Duusbroderskaber udvidet sig til et Omfang, der siden jevnlig generede ham." (ibid.s. 24).

I sin del af efterskriften giver Christian Winther en redegørelse for det utrykte materiale i den poetiske afdeling: "et Par heftede Bøger i Qvart og Octav, samt en Mængde løse Blade(...)." (s.I, bag i bind 6). Man forstår vanskelighederne ved også denne del af udgiverens arbejde. Winther fandt bl.a. "Brudstykker af en Novelle og to historiske Romaner", som han opgav på grund af de store lakuner. Derfor må eftertiden være dobbelt taknemmelig mod filologen Chr. Thaarup, der havde tid og tålmodighed til at ordne studenternovellen, som han omtaler i forordet til 3. bind. Han anfører også at selveste Heiberg varmt anbefalede at medtage den, skønt den var ufuldført. Desuden søger han at undskylde Winthers fatale negligering, mens omvendt Winther i 1849 priser den tidligt afdøde Thaarups indsats.

Senere i det 19.årh. røber Georg Brandes sin kærlighed til romantikkens digtere. Poul Møller bliver her forbundet med den uendelige længsel; Brandes citerer 1. strofe af bondedrengens sang fra studenterromanen og fremhæver ellers "den grovkornede Sundhed og Drøjhed, som Poul Møller har givet sin Frits med af sit Eget" (*Saml. Skrifter* IV, 1900 s.390). Til gengæld er Brandes forudsigelig kritisk i sin korte omtale af det store digt "Kunstneren mellem Oprørerne" og over for Møllers kendte aversion mod skrivende damer.

Vilh. Andersen tegnede et yderst positivt, nærmest forelsket billede af Poul Møller i *Poul Møller. Hans Liv og Skrifter efter trykte og utrykte Kilder i Hundredaaret for hans Fødsel*, 1894. Formodentlig har dette fyldige portræt medvirket til at gøre Møller til en af Højskolens godkendte forfattere, ligesom de mange kommenterede udgaver af *En dansk Students Eventyr* indlemmer denne lille roman i gymnasiets obligatoriske danskpensum.

Vilh. Andersens store monografi har, trods sit subjektive anlæg og flere fortielser, mange dyder: Den har illustrative citater fra breve og dagbøger, den inddrager et stort antal personer fra familie og vennekreds, den tegner et kulturhistorisk rids af studentertilværet og andre miljøer samt beskriver mange samtidige forhold uden bagklogskab. Bortset fra dødsmasken findes der ingen portrætter af Poul Møller, så det er relevant når Vilh. Andersen indleder med et syntetisk foto af den unge Møller:

Han er velvoksen, dog ikke meget over Middelhøjde, kraftig bygget, ungdommelig slank, men med Anlæg til Førlighed. Hænder og Fødder er fint formede. Ansigtet er smukt, Munden fin og smal, Næsen kraftig krummet, Øjnene lyseblaa og livlige, Panden dygtig hvælvet, Haaret blødt og blondt og oftest i Uorden (...).

(3. udg.1944 s.5)

Hertil føjes noget om genstandens adfærd, og ligesom portrættet er det meste lånt fra F.C. Olsen. Hvad man har svært ved at tage alvorligt er sjællænderen Vilh. Andersens benyttelse af ideen om "folkekarakter": Poul Møller har jysk blod i årene og er *derfor* en lys bondekarl at se til.

Egentlige vurderinger af Møllers produktion er hos Andersen næsten kun indirekte formuleret,

men de findes: "St. Laurentius" fremhæves for "en overordenlig Sprogkunst, der maaler sig med Oehlschlægers". "Den gamle Elsker" kaldes en af de reneste elegier på dansk grund. Generelt prises "Scener i Rosenborg Slotshave" og særlig "En Rekonvalescent": "fuld Anskuelighed og Sikkerhed i Grebet af de stemningsførende Elementer." "Lægdsgaarden" er "en ganske enestaaende Frembringelse i den danske Poesi, som den saa ud omkring 1820". Også Homer-oversættelserne nævnes positivt, dog med en bemærkning om det lidet perfekte i 1816-forsøget. I sin gennemgang af *En dansk Students Eventyr* vil Andersen "forsøge en Paavisning af Sammenhængen mellem Værket og Forfatterens Personlighed, han Kres og hans Tid.". Mindst tre af personerne har Poul Møllerske træk: Frits, licentiaten og Bertel. Og Andersen er i godt selskab: Thaarup genkendte i Frits den unge Poul Møllers personlighed (*Efterladte Skrifter* 3. udgave, bind 6 s.VIII-XIII); det ses på hver side, forsikrer Christian Winther (Vilh.A. 1944 s.217). Vilh. Andersen noterer sig figurernes ydre, deres vaner og adfærd, herunder deres måde at ytre sig på. Ikke mindst licentiaten analyseres indgående med vægt på de træk Møller kendte fra sig selv, fx distraktionen, kejtetheden over for damer, den vidtløftige studieplan, de ufuldførte projekter, klædernes misrøgt og meget andet.

Monografien anvender flere metoder: den biografiske og den psykologiske er mest iøjnefaldende, men det tids- og åndshistoriske er en værdifuld side af værket. Som en slags fællesnævner for disse kritiske tilgange melder begrebet "Einfühlung" sig, med et tilskud af kombinationsevne og fantasi.

Valdemar Vedel er mere objektiv i sin bedømmelse (*Studier over Guldalderen i dansk Digtning*, 1890/1967) : "Poul Møller er normal i den forstand, at der er ingen provins af menneskelivet, han ikke har berejst, ingen art sjælstilstande, som han ikke har kendt." (1967 s.185f). Vedel ser mere på kunsten, mindre på det biografiske og peger på de meget forskellige personer i novellen som "fritstående legemsfigurer". Også sproget vurderes positivt: "Hans stil er helt sag, ikke ord."

I *Fagre Ord* (1908/1963) har Hans Brix frydet sit hjerte med at foretage en ret uvenlig analyse af "Glæde over Danmark". Han fremhæver dog kontrasten mellem den tropiske ensformighed og den nordiske aktivitet som vellykket. I *Danmarks Digtere* (1926/1962) er vurderingen mere velvillig: Poul Møller er en af vore betydeligste humorister og lyrikere. *En dansk Students Eventyr* kritiseres for det formelle, fx en glidning i fortællerpositionen og manglende replikindividualisme. Det tilføjes at Møller betød lidet som filosof.

I sit trebindsværk *Bakkehus og Solbjerg* (1920-22) giver Troels-Lund fyldig besked om en række yngre åndspersoners færden på Bakkehuset og deres forhold til værtsparret Kamma og Knud Lyne Rahbek. Fruen var særlig glad for Poul Møller trods hans momentane klodsethed og permanent manglende elegance. Men humoren, latteren havde de to tilfælles, og en varm filologisk interesse. For en moderne læsers øje bedriver Troels-Lund en betydelig grad af skønmaleri, for Bakkehuset var langt fra lutter idyl, og Poul Møller flyttede da også igen for at få arbejdsro. I tredje bind behandles bl.a. forholdet mellem Møller og den unge Kierkegaard, som gennem 7-8 år var gensidigt hengivne. Det eleven beundrede hos professor Møller var især hans etiske krav, hans trang til sandhed og redelighed i hverdagen.

De nyere litteraturhistorikere har alle blik for Møllers kvaliteter uden dog at gå ganske i Vilh. Andersens spor. Sven Møller Kristensens sociologiske tilgang (*Digteren og Samfundet I* (1942/1965) er oplysende med hensyn til miljøet og digternes sociale herkomst. Han er skeptisk ved Poul Møllers "forbavsende sværmeri for feudaltiden og en tilsvarende misfornøjelse med samtiden" (1965 s.78 f).

I *Danmarks Digtetekunst III* (1958/1964) fremhæver den genrebevidste F.J. Billeskov Jansen Poul

Møllers store evner for pastiche og parodi og i lyrikken det poetiske genrebillede. I studenterfortællingen siges flere af personernes tale at være rene stilparodier: den følsomt-sværmeriske, den tysk-filosofiske, stilen i Homers græske epos. Inspiration og påvirkning fra Holberg bemærkes, ligesom fra Wessel, Goethe, Tieck og Oehlenschläger.

Da Frederik Nielsen i 1958 foranstaltede en ny og delvis tekstkritisk udgave af *En dansk Students Eventyr* fik den en fortrinlig indledning (s. 9-28) med på vejen, en artikel som behandler mere end novellen, som i følgende afsnit om Poul Møllers sandhedskrav:

Så alvorligt ment var hans tro på sandhedens betydning for litteraturen, at han kunne skrive den helt moderne anmeldelse af Hauchs ungdomsdramer, som Heiberg ikke turde trykke [i *Kjøbenhavns flyvende Post*] og ikke havde mod til at modsige, hvorfor han lod artiklen gå tilbage med anmodning om enkelte rettelser; han vidste, at artiklen derefter ville blive liggende hos Poul Møller. I dag huskes den nok så godt som de artikler, der blev trykt.

(s.21).

Den nævnte anmeldelse blev ganske rigtigt først trykt i *Efterladte Skrifter* (her efter 3.udg. bind 6 s.23 ff) , og man undrer sig over at den blev vraget af Heiberg.

Oluf Friis har et levende og kongenialt afsnit i *Dansk Litteraturhistorie* bind 2 (Politiken 1965 s.259-92) om Møllers samtid, hans person og hans produktion. Friis understreger konflikten mellem det spontane og det introverte i hans personlighed som ofte får ham til at dække sig ind med ironi. Som flere andre i filologen Johs. Brøndum-Nielsens kølvand (*Poul Møller Studier*, 1940) mener han også at Møller er forfatter til *Smørialis's Digtervandring* (det mener undertegnede ikke; denne parodi på Ingemanns tidlige digte er langt under Møllers niveau). Friis karakteriserer teksternes dyrkelse af kvinden som en kult for Madonna og "den store moder". Novellen prises for dens elementært skabende kraft i sproget og dens moderne psykologi. Han interesserer sig også for den Byron-påvirkning der ses i digte som "Trofaste Ganger" (det store fragment), "Den Svend som Tabet" og "Ved Havets Bred.". Om Poul Møller som filosof siger Friis rammende at han var inspireret af Hegels system, men senere eksistentielt måtte tage afstand fra det, fordi det ikke levner rum for udødelighedstanken.

En uhyre informativ studie i Møllers sidste ca.12 år er Uffe Andreasens *Poul Møller og romantismen* (1973). Med et væld af citater, også fra mere obskure publikationer, kommer han virkelig rundt om sit emne. Under rubrikken filosofi behandles idealismen efterfulgt af kapitler om hegelianisme, nihilisme og personlighedsfilosofi. Meget oplysende er også afsnittene om kunst, religion, politik og digtning. Nogle af disse positioner er gennemgangsstadier for Poul Møller, idet han, som Andreasen konkluderer, i de senere år utvetydigt har den harmoniske idealisme som livsanskuelsesgrundlag:

Det er ustandselig menneskets personlighed, Poul Møller forsvarer: mod hegelianismen, fordi den er en art panteisme som udsletter det enkelte individ. Mod nihilismen, fordi mennesket heri ingen bestemmelse har, hvorved det også i denne verden mister sin personlighed.

(s.117)

I *Danske Studier* 1977 fremlægger Aage Schiøttz-Christensen en interessant fortolkning af Frits-figuren: den er Poul Møllers afbigt over for Baggesen, idet Møller delvis har angret sin lederrolle i fejden fem år tidligere. Frits ligner jo den ustabile, drømmende vandrør i tysk romantik; en sådan var Baggesen, og en sådan side havde Møller selv i sin natur.

Et omfangsrigt og givtigt kapitel i John Chr.Jørgensens fremragende bog om realismen i 1800-

tallet (*Den sande kunst*. 1980) behandler Poul Møllers kunst og tankeverden, bl.a. hvad der peger frem mod eleven Hans Egede Schack (1820-59) og videre i århundredet. Ifølge Jørgensen er Møller den første danske forfatter og kritiker der bevidst anvender mimesis-begrebet og gør rede for at den blotte efterligning ikke er nok; kunsten leverer en poetisk sandhed, ikke en kopi af virkeligheden, som muligvis efterkontrol. (Ubevidst) skaben går altså forud for (bevidst) teori.

Jørgensen ser Kinarejsen som ligefrem et gennembrud til realismen hos Poul Møller, især oplevelsen af Taffelbjergets døde, fjendtlige stenkolos. Møller når frem til realismen af mindst tre grunde:

- personlige: hans karakteranlæg, rejsen
- litterære: Scott, Homer, folkedigtning
- historiske: tidlig liberalisme, Studenterforeningen

I studenternovellen er der ifølge Jørgensen træk der peger bagud mod romantikken, men også fremad mod realismen: samtidsstof, de sansede detaljer, den tidsmæssige og psykologiske sandsynlighed, det psykologisk granskende.

Dansk Litteraturhistorie 1984 bind 5 (Søren Baggesen) ofrer kun et par mindre afsnit på Poul Møller. En træffende overskrift er "Genrebilleder på prosa og vers", og digterens humor og virkelighedssans ses som en gavnlig modvægt mod den patetiske og højstemte romantik og dens metafysiske tilværelsestolkning. Det begrænsede filosofiske forfatterskab kaldes originalt i opgøret med Hegel, hvor Møller foregriber eksistentialismens positioner. Hvad novellen angår peger Baggesen på licentiatens angst for hans eget afsind som viser den (dengang) moderne sjæls fortabelsesmuligheder.

Den nyeste gennemgang af *En dansk Students Eventyr* skyldes de to Odense-folk Anne-Marie Mai og Mogens Davidsen i *Læsninger i dansk litteratur* (andet bind, 1820-1900 s.35-51, 1998). Af både ydre og indre grunde kunne novellen ikke gøres færdig: Poul Møller blev filosof og fik dermed andre interesser; novellens hele anlæg gjorde en slutning vanskelig; men den står sig som en indsats mod den tynde efterklangslitteratur, dog uden at være revolutionerende, da forfatteren ikke helt kan frigøre sig fra tidens konventioner.

Tekstoplysninger

Tekstuddrag er sat efter *Poul Møller. Skrifter i Udvalg* 1-2, 1930 ved Vilh. Andersen (SU). Dette udvalg medtager det meste af den poetiske del af Poul Møllers forfatterskab og rummer i forhold til 1.udg (1895) flere afvigende læsemåder. Men ikke alle poetiske tekster er med, fx epigrammerne, og ortografien er på flere punkter moderniseret.

I [Udgivelse af danske litterære tekster efter 1800](#)

(Den røde Betænkning) DSL, 1996, gøres der rede for foreliggende udgaver i afsnittet om Poul Martin Møller, s. 38-42.

Bibliografi

[Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi.](#)

Internet-version af den bibliografi dækkende 1967-1986, som Dansk lærerforeningen udgav i 1989, og de supplerings-hæfter, som er udkommet årligt siden.

Poul Martin Møller,

Der henvises én gang for alle til Henrik Denman: *Poul Martin Møller. En kommenteret bibliografi*, Roskilde 1986. Og til Anne-Marie Mai og Mogens Davidsen: "Poul Martin Møller: En dansk Students Eventyr", in Povl Schmidt et al.: *Læsninger i dansk litteratur*. Andet bind. 1820-1900, s.333 f (= noter), Odense 1998.

Bidrag i skolebøger og (andre) antologier er stort set udeladt. Følgelig er nærværende liste selektiv. Den falder naturligt i fire afsnit:

- [I Udgaver af Poul Martin Møller-tekster.](#)
- [II Litteraturhistorisk og biografisk behandling.](#)
- [III Tematisk og anden behandling af forfatterskabet eller større dele deraf.](#)
- [IV Analyser af enkelte tekster.](#)

Udgaver

Efterladte Skrifter af Poul M. Møller, 1-3, udg. af Chr. Winther, F.C. Olsen og Chr. Thaarup, Kbh.1839-43.

Efterladte Skrifter af Poul M. Møller, 1-6, 2. Udgave, udg. af ovennævnte samt L.V. Petersen, Kbh.1848-50.

Efterladte Skrifter af Poul M. Møller, 1-6, 3. Udgave, udg. af L.V. Petersen, Kbh.1855-56.

NB: Den bedste af de tre udgaver, idet teksterne bringes i en logisk orden.

Udvalgte Skrifter 1-2 ved Vilh. Andersen, Kbh.1895. Retskrivningen er mildt moderniseret, og tegnsætningen er i mange tilfælde Vilh. Andersens.

Skrifter i Udvalg 1-2 ved Vilh. Andersen, Kbh.1930. Gennemset optryk af 1895-udgaven med en del tilføjelser i noterne. I nærværende artikel forkortet *SU*.

En dansk Students Eventyr. Udgivet og indledet af Frederik Nielsen. Kbh.1958. Tekstgrundlag er Poul Martin Møllers manuskripter, også med de distraktioner og inkonsekvenser disse indeholder. Altså en tekstkritisk udgave, men med for få kritiske noter.

Poul Møller og hans Familie i Breve, 1-3, udg. af Morten Borup med indledning og kommentarer, Kbh.1976.

Generel litteraturhistorisk og biografisk behandling

Kr. Arentzen: *Baggesen og Oehlenschläger. Litteraturhistorisk Studie* I-VIII, Kbh.1870-78. Især bind VI og VII, bl.a. om Baggesen-Oehlenschläger-fejden.

Vilh. Andersen: *Poul Møller. Hans Liv og Skrifter efter trykte og utrykte Kilder i Hundredeaaret for hans Fødsel*, Kbh.1894. (2.udg. 1904, 3.udg.1944).

T. Troels-Lund: *Bakkehus og Solbjerg* I-III, Kbh.1920-22. Om Poul Møllers forhold til Rahbeks og andre kulturpersonligheder, ikke mindst Søren Kierkegaard. (2.udg.1971-72).

Hans Brix: "Poul Martin Møller", in *Danmarks Digtere. Fyrretyve Kapitler af dansk Digtekunsts historie med Billeder*, Kbh. 1925 (2.udg.1944, 3.udg.1962).

Poul Martin Møller,

Sven Møller Kristensen: *Digteren og Samfundet i Danmark i det 19. Aarhundrede*, bind I: *Guldalderetiden*, Kbh.1942. (2. udg.1965).

F. J. Billeskov Jansen: *Danmarks Digtekunst* Bd III: *Romantik og Romantisme*, 2.udg.m. tilføjet register, Kbh.1964.

Oluf Friis: *Poul Møller*, in *Dansk Litteratur Historie* bind 2, Kbh.1965.

Søren Baggesen et al.: *Dansk litteratur historie* bind 5: *Borgerlig enhedskultur 1807-48*, Kbh.1984.

Tematisk og anden behandling af forfatterskabet eller større dele deraf

Georg Brandes: *Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litteratur* bind II: *Denromantiske Skole i Tydskland*.Kbh.1873 (spec.s.275-78).

Harald Høffding: *Danske Filosofer*, Kbh.1909 (s.118-27).

Johs. Brøndum-Nielsen: *Poul Møller Studier*, Kbh.1940.

Jens Kr. Andersen og Leif Emerek: *Aladdin-Noureddin traditionen i det 19. århundrede*, Kbh.1972 (s.91-97).

Uffe Andreasen: *Poul Møller og romantismen*, Kbh.1973.

John Chr. Jørgensen: *Den sande kunst. Studier i dansk 1800-tals realisme*, Kbh.1980 (s. 23-152).

Joakim Garff: *SAK*, Kbh.2000 (især s. 78-80, 106, 168, 205 f, 284, 359, 617).

Analyser af enkelte tekster

"Glæde over Danmark" Hans Brix: *Fagre Ord*, Kbh.1908 (s.103-21).

Samme: *Analyser og Problemer* Bd VI, Kbh.1950 (s.170-82).

"Eyvind Skaldaspiller" Paul V. Rubow: *Saga og Pastiche. Bidrag til dansk Prosahistorie*, Kbh.1923 (s. 57-68).

"En dansk Students Eventyr" Hans Brix: *Analyser og Problemer* Bd II,Kbh.1935 (s. 275-93).

Samme: *Analyser og Problemer* Bd IV, Kbh.1938 (s. 323f).

Anne-Marie Mai og Mogens Davidsen: "Digtning i Stykker, inPovl Schmidt et al.: *Læsninger i dansk litteratur 1820-1900*, andet bind, Odense 1998 (s.35- 51)

"Aprilsvis" Erik Lilsig: "Afsked med en forårsvis", *Dagbladet* 25.4. 1961.

"En Rekonvalescent" Hans Jørgen Schiødt: "En Rekonvalescent", inErik Hansen et al.: *Litterære læseøvelser*, Kbh.1964 (s.50-53).